

*Руда Н. В.,**кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри східних мов**Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди**Жукова К. Є.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри східних мов**Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДИКАТИВНОГО УСКЛАДНЕННЯ БАГАТОКОМПОНЕНТНОГО СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено вивченню особливостей предикативного ускладнення багатокомпонентного складного речення у сучасній китайській мові, визначенню середньої довжини речень та засобів компактності, зокрема блокуванню предикативних одиниць у складі речення, що допомагає запобігти громіздкості багатокомпонентних складних речень та робить їх зручними для сприйняття читачем.

Ключові слова: багатокомпонентне складне речення, предикативна одиниця, предикативне ускладнення, компактність, довжина речення, блокування.

Постановка проблеми. За своєю природою багатокомпонентні складні речення (БСР) здатні передавати найтонші відтінки думки, а саме ця семантична властивість пояснює їхню широку вживаність у художній прозі. Через те, що БСР становлять конструкції переважно писемного мовлення, то можна було б припустити, що у текстах сучасної китайської прози, мова яких байхуа, що первинно була розмовною, їхня кількість невелика, оскільки розмовне мовлення прагне до стислості й лаконічності, з одного боку, і до максимального спрощення сприймання мовлення співрозмовником – з іншого. Проте БСР досить часто представлені в художніх прозаїчних творах китайських письменників, що пояснюється особливостями їхньої семантики, яка формує типове значення і виражає різнобічні зв'язки об'єктивної дійсності й властивості пізнаваного об'єкта в їхній єдності. Тож проблема дослідження полягає у визначенні ускладнення БСР сучасної китайської мови, встановленні їхньої довжини та структурно-семантичних ознак.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Складному реченню присвячені роботи китайських учених Ма Цзянчжуна, Ван Лі, Лі Цзіньсі, Гао Мінкая, Люй Шусяня, Юань Хуэй, Сюй Янчуня, Сін Фунаня, Сін Фуї, Ян Байцзюня, Чжао Юнпіна, а також східнослов'янських синологів В.І. Горелова, О.І. Шутової, О.О. Драгунова, С.Є. Яхонтова, В.М. Солнцева, В.О. Курдюмова тощо. Однак дотепер немає окремих праць, присвячених аналізу БСР. Здебільшого цей тип речень аналізується у складі складного речення як один із його різновидів, який не має специфічних, властивих лише йому особливостей. Китайськими вченими не розглядалися питання структурно-семантичних особливостей БСР у китайській мові, їх місця серед інших комунікативних одиниць, потенціальних можливостей та рамок предикативного ускладнення різних моделей БСР.

Метою статті є визначення особливостей предикативного ускладнення багатокомпонентного складного речення сучасної китайської мови.

Вклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи БСР сучасної китайської мови, необхідно враховувати потенційні можливості їхнього предикативного ускладнення, оскільки внутрішні закони розвитку мови поширюються і на довжину (розмір) речення. Відомо, що довжина БСР залежить від того, в яких умовах здійснюється акт комунікації, від запасу знань мовця, від обсягу оперативної пам'яті людини та інших умов [3]. У результаті досліджень було встановлено довжину багатокомпонентних складних речень російської мови, в яких N сер. становить 4,8 компонента [2], а в українській мові – 4,4 компонента [5], тобто предикативне ускладнення не перевищує обсяг оперативної пам'яті людини й регулюється міллерівським числом 7 ± 2 [4].

Аналіз синтаксичних моделей БСР з погляду їх предикативного ускладнення, виконаний за методикою Г.Ф. Калашникової, що застосовується до російських БСР, дав змогу вирахувати середню кількість компонентів (N сер.) стосовно китайської мови, яка визначається за формулою:

$$N_{\text{сер.}} = \frac{\sum n_i P_i}{100},$$

де n_i – кількість компонентів (3, 4, 5 тощо), а P_i – частка речень із 3, 4, 5 тощо компонентами.

За допомогою статистичної обробки зібраного матеріалу було визначено, що у китайській мові предикативне ускладнення багатокомпонентних складних речень не перевищує обсягу оперативної пам'яті людини й регулюється міллерівським числом 7 ± 2 . При цьому слід відзначити, що в китайській мові БСР містить у середньому 3,7 предикативні одиниці (ПО).

Згідно з результатами дослідження, найбільш частотними є БСР, що складаються з трьох або чотирьох ПО (41% та 28% відповідно). Наприклад:

祥子在前边走，高妈在后边叨唠，一同就进了书房 [4, с. 77]. «Рикша йшов попереду, Гао Ма гримала позаду, і вони разом зайшли до кабінету».

河里没有多少水，可是长着不少的绿藻，象一条油腻的长绿的带子 [7, с. 37]. «У річці було мало води, але водорості були дуже довгими, неначе це були довгі, жирні зелені стрічки».

Перше речення являє собою багатокомпонентну сурядність. Друге БСР є моделлю сурядності з підрядністю.

Дослідження показало, що досить частотними є БСР, що складаються з п'яти ПО (28%). Наведемо приклади:

这里必是有很多的钱, 但是为什么单到这里来鼓逗钱, 他不明, 他自己反正不容易与它们发生关系, 那么也就不便操心去想了 [8, с. 67]. «Тут має бути багато грошей, однак чому саме тут здійснюються грошові операції, він не розумів, йому все одно непросто з цим розібратися, тоді нема чого й марно турбуватися».

Це БСР є п'ятикомпонентною конструкцією з сурядністю й підрядністю.

祥子遇见过的主人也不算少了, 十个倒有九个是能晚给一天工钱, 就晚给一天, 表示出顶好是白用人, 而且仆人根本是猫狗, 或者还不如猫狗 [7, с. 34]. «Рикша зустрічає багатьох господарів, дев'ять із десяти могли затримати денну зарплатню, і, затримуючи виплати, вони вказували на твою непотрібність, крім того, слуги для них були як собаки, або вони були гірші за собак».

Наведене п'ятикомпонентне БСР становить конструкцію з багатокомпонентною сурядністю.

Слід відзначити, що шестикомпонентні БСР не так широко представлені у китайських художніх текстах (5%). Зазвичай вони використовуються авторами для опису послідовності подій або вчинків героїв творів. Наведемо приклади шестикомпонентних БСР:

他的算法不高明, 可是心中和嘴上常常念着“六六三十六”, 这并与他的钱数没多少关系, 不过是这么念道, 心中好象是充实一些, 真象有一本账似的 [7, с. 82]. «Його спосіб підрахунків був дуже простий, проте в його голові повсякчас миготять цифри, він не дуже вмів вести підрахунки, але він бубонів щось під ніс, його роздуми стали насичені, він став схожий на справжнього бухгалтера».

Приклад БСР становить конструкцію з багатокомпонентною сурядністю.

出了狱, 恰巧入了民国, 巡警的势力越来越大, 刘四爷爷看出地面上的英雄已成了过去的事儿, 即使黄天霸也不会有多少机会了 [9, с. 33]. «Він вийшов із в'язниці, як раз (коли) проголосили республіку, сила й вплив поліції росли, і Лю Сі зрозумів, (що) герої залишилися у минулому, (що) навіть у Хуан Тяньба не було б шансів».

Цей приклад є шестикомпонентним БСР із сурядністю та однорідною супідрядністю.

Ще рідше вживаються БСР, що складаються з семи предикативних одиниць (0,2%). Наприклад:

自己掏钱吃饭, 他却不会吃得这么样好, 现在既有现成的菜饭, 而且吃了不会由脊梁骨下去, 他为什么不在饱里吃呢, 饭也是钱买来的, 这笔账他也算得很清楚 [7, с. 46]. «Треба самостійно сплачувати харчування, але він ніколи не зможе так гарно їсти, а зараз є все готове, але він не може продовжувати набивати шлунок, щоб наїстися від пуза, їжу купують за гроші, а він дуже добре знав про свої борги».

昨晚因时差的关系, 她没有服药使昏沉沉的睡去, 于是她又作了那个会令她害怕的梦, 醒来时, 免不了一阵自嘲及痛哭, 一个活到三十岁的女人, 还会因梦而痛哭流涕, 真是幼稚 [9, с. 17]. «Учора ввечері через різницю в часі вона не прийняла ліки, тому заснула, тоді їй знову наснився той жахливий сон, коли вона прокинулася, не могла не поплакати гірко, жінка, що дожила до тридцяти років, плаче через сон, це так по-дитячому».

Обидва наведені вище приклади є БСР із сурядністю та підрядністю.

Максимальна кількість ПО у БСР становить 8 одиниць. Частотність цих конструкцій у китайській мові дорівнює 0,05%. Наприклад:

他一到里面, 很吃了惊, 只见假洋鬼子正站在院子的中央, 一身乌黑的大约是洋衣, 身上也挂着一块银桃子, 手里是阿Q曾经领教过的棍子, 已经留到一尺多长的辫子都拆开了披在肩背上, 蓬头散发的像一个刘海仙 [10, с. 45]. «Коли він зайшов усередину, дуже злякався, посеред двору побачив «підробних заморських чортів», усі були одягнені в однаковий чорний заморський одяг, на шії висіли срібні персики, у руках у них були вже відомі АQ кийки, такі, що досягли в довжину більше за один чи, коси були розплетені і перекинуті за спину, з непричесаними головами вони були схожі на даоського монаха Лю».

Досягнувши цієї межі, БСР у китайській мові регулярно не вживаються, тобто китайці уникають надзвичайно довгих конструкцій, які надають додаткове навантаження на оперативну пам'ять і погіршують їх сприйняття.

Через особливості граматики будови китайська мова не здатна відтворювати складні громіздкі багатокомпонентні речення з різними типами зв'язку. Речення з кількістю ПО понад 8 можна створити експериментально, але такі речення не використовуються в мовленні носіїв мови, або ж це будуть безполучникові конструкції найчастіше відкритої структури, які легко можна перетворити на окремі прості речення. Це пояснюється приналежністю китайської мови до мов ізольюючого типу. Для таких мов характерний фіксований порядок слів та предикативних одиниць у реченні. Як зазначав В.М. Солнцев, синтаксис ізольюючих мов характеризується номінативною будовою, граматики значущим порядком слів, препозицією означення. Китайська мова має розвинену систему складних речень, що утворюються сполучниковою та безсполучниковою сурядністю та підрядністю [6, с. 225–226].

Порівняння синтаксичних рядів різних моделей БСР у китайській мові дало змогу встановити, що можливості їх предикативного ускладнення залежать, передусім, від засобів зв'язку. Так, найменша середня кількість компонентів спостерігається в БСР, в основі будови яких лежить один засіб зв'язку, наприклад, у конструкціях з однорідною супідрядністю або сурядністю й підрядністю.

Водночас у моделях БСР, заснованих на контамінації різних засобів зв'язку, спостерігаються великі можливості предикативного ускладнення. Однак у китайській мові трапляються спеціальні засоби, що допомагають запобігти громіздкості БСР, сприяють їх компактності, роблять їх зручними для сприйняття. До засобів компактності БСР у китайській мові належать такі: блокування або групування компонентів, організація БСР у багатовимірну структуру шляхом сполучуваності різнорідних зв'язків у структурі БСР, використання для зв'язку предикативних одиниць синонімічних сполучників і сполучних слів тощо. Так, у китайській мові для дотримання компактності БСР здійснюється структурно-семантичне групування компонентів у блоки, що призводить до створення його чіткої двочленності. Наприклад:

假若他的环境好一些, 或多受着点教育, 他一定不会落在“胶皮团”里 [7, с. 22]. «Якщо його оточення було б трохи кращим, або він отримав би кращу освіту, то точно не став би рикшею».

因为已经是自己的车了，也已经有了过夜的地方，所以都可以原谅 [7, с. 16]. «Якщо вже є власний віз, і вже є місце для сну, то все інше вже нормально».

Наведені приклади ілюструють модель БСР з однорідною супідрядністю. Блоки утворюють перше і друге підрядні речення.

У контексті можливостей предикативного ускладнення китайських БСР є проблема багатомірності структури, яка у східноєвропейському мовознавстві порушувалася у роботах Г.Ф. Калашникової, Г.П. Уханова, Н.С. Ганцовської, К.Ф. Шульжука, які стосовно багатоконпонентних складних речень справедливо, на наш погляд, розрізняють поняття «компонент» (предикативна одиниця) і блоки предикативних одиниць (дві або більше предикативних одиниць).

Стосовно питання про рівні членування багатоконпонентних складних речень, то Н.С. Валгіна вважає, що рівні членування мають тільки конструкції з різнотипними синтаксичними зв'язками та контаміновані конструкції [1, с. 376], а Г.Ф. Калашникова й Г.П. Уханов виділяють рівні членування в усіх БСР. Цього погляду дотримуємось і ми, бо вважаємо, що на кожному з рівнів членування відбувається блокування предикативних одиниць, у результаті якого утворюються складні головні чи складні підрядні комплекси, що сприяють укрупненню оперативних одиниць пам'яті та збільшенню кількості інформації, яку людина може усвідомити.

Блокуванню піддаються й багатоконпонентні складні речення у китайській мові. До структури БСР входять не тільки окремі предикативні одиниці, але й їх комплекси, тобто форманти у складнопідрядних БСР можуть бути простими й складними. Так, наприклад, у БСР з однорідною супідрядністю блокуються однорідні підрядні, які утворюють єдине ціле:

阿Q，你以后有什么东西，有什么可卖的时候，你尽先送来给我们看 [10, с. 47]. «AQ, у подальшому, коли в тебе будуть якісь речі, коли буде щось для продажу, спочатку принось нам подивитись».

У цьому БСР, що становить трикомпонентну модель однорідної супідрядності, на першому рівні членування окреслюється головна частина, яка є простим реченням «你尽先送来给我们看», а на другому рівні членування – підрядна частина, що складається з двох підрядних речень, об'єднаних у комплекс, який функціонує як єдине ціле.

У реченнях з однорідною супідрядністю, у яких підрядні не пов'язані між собою, розрізняються за призначенням, розташовані дистантно одне до одного й тому не можуть утворювати складну підрядну частину, комплекс складається з головного речення й одного з супідрядних речень. Наприклад:

你来展览会堂以前，我以为你永远不来 [8, с. 34]. «Перед тим як ти прийшла на виставку, я думав, ти ніколи не прийдеши».

У цьому БСР комплекс утворюють головне речення «我以为» і підрядне «你永远不来».

У конструкціях із послідовною підрядністю підрядна частина завжди є складнопідрядним реченням, тому у таких конструкціях на першому рівні членування окреслюється головна частина, а на другому – комплекс, що складається з двох предикативних одиниць. Наприклад:

他早就明白，要是没有湛清，就没有他 [10, с. 19]. «Він давно вже зрозумів, якщо не буде Чжан Цін, то не буде і його».

У цьому реченні комплекс із двох підрядних утворюють предикативні одиниці 要是没有湛清，就没有他.

Відомо, що ступень злитності-розчленованості структури БСР зі складнопідрядною структурною основою залежить від одностороннього-двостороннього характеру підрядних зв'язків. Можна виділити два види прямих синтаксичних зв'язків між ПО, що утворюють різний ступінь злитності частин, – сильні й слабкі. Сильний зв'язок між ними зазначений не тільки в підрядному реченні, а й у головному. У китайській мові сильний зв'язок полягає у тому, що головне речення містить стройові елементи, що вказують на його зв'язок з підрядним реченням: розчленовані складні сполучники (因为...所以 yīnwèi...suǒyǐ, 由于...因而 yóuyīn...yīn'ér, 尽管...但是 jǐnguǎn...dànshì, 既然...那么 jǐrán...nàme, 因为...所以 yīnwèi...suǒyǐ) та синсемантичні опорні слова, до яких належать семантично неповноцінні дієслова 听 tīng, 说 shuō, 觉得 juéde, 想 xiǎng, 希望 xīwàng та інші.

Таким чином, сильний зв'язок має двосторонній, структурно обов'язковий характер. Слабкий зв'язок є одностороннім, оскільки виражається тільки в сполучнику, який вводить підрядне речення. Він структурно необов'язковий, тому підрядне речення факультативне, воно може бути замінене іншими підрядними реченнями. Наприклад:

要是下雨，我们不能去玩儿，儿子就很不高兴。 «Якщо піде дощ, то ми не зможемо вирушити на прогулянку, і син дуже засмутиться».

下雨的时候，我们不能去玩儿，儿子就很不高兴。 «Коли піде дощ, то ми не зможемо вирушити на прогулянку, і син дуже засмутиться».

Висновки та перспективи дослідження. Отже, нами була встановлена довжина багатоконпонентних складних речень сучасної китайської мови, яка максимально дорівнює 8 ПО. Відмінною рисою БСР у китайських прозових творах є порівняно невелика кількість предикативних одиниць ($n_{cp}=3,7$), їх небагатослівність. Було виявлено, що в результаті перекодування оперативних одиниць пам'яті в багатоконпонентних складних реченнях у китайській мові зв'язки встановлюються не тільки між предикативними одиницями, але й між предикативною одиницею і комплексом (блоком), що складається з декількох предикативних одиниць. Здійснений аналіз є першим кроком до вивчення особливостей семантичних зв'язків між предикативними одиницями у складі китайських БСР, їх стилістичних можливостей та функцій у художньому тексті. Все зазначене вище визначає подальшу перспективу дослідження у рамках всебічного вивчення особливостей БСР у сучасній китайській мові.

Література:

1. Валгіна Н.С. Синтаксис современного русского языка. Москва : Высш. школа, 1991. 432 с.
2. Калашникова Г.Ф. Многокомпонентные сложные предложения с союзной связью в современном русском языке : дисс. ... докт. филол. наук : 10.02.01. Харьков, 1981. 457 с.
3. Калашникова Г.Ф. Синтаксис многокомпонентного сложного предложения в системе филологического образования в вузе и в школе : учебно-методическое пособие. Харьков : ХГПУ, 1998. 298 с.
4. Миллер Дж. Магическое число семь плюс или минус два. *Инженерная психология*. Москва : Прогресс, 1964. С. 192–225.
5. Стаканкова Т.П. Сложные предложения с контактирующими средствами связи в современном русском языке (в сопоставлении с современным украинским языком) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Харьков, 1988. 230 с.

6. Солнцев В.М., Солнцева Н.В. Теоретическая грамматика китайского языка : курс лекций. Москва : ВКИ, 1978. 360 с.
7. 老舍. 骆驼祥子.北京: 北京人民文学出版社, 1998. 224 p.
8. 余华. 第七天.北京: 新星出版社, 2013. 218 p.
9. 妻妾成群. 苏童著中篇小说.北京: 北京出版社, 1991. 160 p.
10. 鲁迅. 阿Q正传.经典大合集.南海出版公司, 2003. 418 p.
11. 白婷婷. 摹拟爱情.西安太白文艺出版社出版, 2000. 240 p.

Рудая Н. В., Жукова Е. Е. Особенности предикативного усложнения многокомпонентного сложного предложения современного китайского языка

Аннотация. Статья посвящена изучению особенностей предикативного усложнения многокомпонентного сложного предложения в современном китайском языке, определению средней длины предложений и средств создания компактности, в частности блокированию предикативных единиц в составе предложения, что помогает предотвратить громоздкость многокомпонентных слож-

ных предложений и делает их удобными для восприятия читателем.

Ключевые слова: многокомпонентное сложное предложение, предикативная единица, предикативное усложнение, компактность, длина предложения, блокирование.

Ruda N., Zhukova K. Features of the predicative complication of a multicomponent complex sentence of the modern Chinese language

Summary. The article is devoted to studying the features of the predicative complication of a multicomponent complex sentence in modern Chinese, determining the average length of the sentences and compactness tools, in particular, blocking predicative units as parts of a sentence, which helps prevent the bulkiness of multicomponent complex sentences and makes them convenient for the reader to understand.

Key words: multicomponent complex sentence, predicative unit, predicative complication, compactness, sentence length, blocking.